

Նոյն օրը Թիֆլիսից ստացւեց և զօր. Օդիշելիձէի հեռագրական հրամանը՝ «ընդունելու թիւրքերի պայմանները և դադարեցնելու պատե-
րագրական գործողութիւնները՝ համաձայն այդ պայմաններին»։ Այս հրամա-
նը հաւասար էր բացարձակ անձնատուութեան, որովհետև բերդի ամրու-
թիւններից 2 վերստի վրա կեցած, այն էլ բարոյալքւած ու դադարած զօրքը
անկարող պիտի լինէր պաշտպանել թշնամուց, և Կարսը, բոլոր զօրքերով
ու ժողովրդով, պիտի անցնէր թիւրքերի ձեռքը։ Այդ պատճառով, հայկա-
կան հրամանատարութիւնը նորից փորձեց գինադադարի աւելի նպաստաւոր
պայմաններ ստանալու։

Ապր. 11-ին և 12-ին կռիւները շարունակեցին անընդհատ։ Թիւրք
զօրամասերն ու քրդական հրոսախմբերը աշխատում էին կտրել զէպի հիւսիս
տանող երկաթուղին ու խճուղին և անվերջ յարձակումներ էին գործում
հայկական զօրքերի վրա։ Թնդանօթները գոռում էին բերդի ամրութիւննե-
րից։ Հայ զօրքը ցոյց էր տալիս կատաղի դիմադրութիւն։ Իսկ նոյն այդ
ժամանակ հայերի բանազնաց գնդ. Մորելը իրար յետևից գնում-գալիս էր
թիւրքական հրամանատարի մօտ, բանակցութիւններ վարում Կարսի յանձ-
նումի պայմանների մասին։ Թիւրք զօրքերի հրամանատար Քեաղիմ բէյը
Վեհիբ փաշայի կողմից դրեց ու մինչև վերջն էլ պնդեց հետեւեալ երեք
պայմանի վրա. 1. Մինչև ապր. 12-ի կէսօրը թիւրքերին յանձնել Կարս դեպի
ձախ ափին դտնող բերդային ամրութիւնները, իսկ մնացեալ ամրութիւն-
ները յանձնել մինչև նոյն օրւայ երեկոն։ 2. Ապրիլ 12-ի ընթացքին անդըր-
կովկասեան զօրքերը պէտք է հեռանան Կարսից։ 3. Բերդից դուրս գալուց
յետոյ, 3 օրւայ ընթացքում, այդ զօրքերը պէտք է անցնեն Ախուրեան դեպի
միւս ափը։

Գնդ. Մորելը պնդում էր պայմանաժամի երկարաձգման վրա, բայց
թիւրքերը մնացին մինչև վերջ անդիջող և սպառնում էին, որոշեալ ժամա-
նակը լրանալուց յետոյ, բերդը գրաւել զէնքի ուժով։ Միւս կողմից էլ
Թիֆլիսի կառավարութիւնն էր շտապեցնում թիւրքական պայմանների
ընդունումը. ապրիլ 11-ի գիշերը զօր. Նագարբէգեանը ստացաւ ընդհանուր
հրամանատարի հետեւեալ հեռագրական կարգադրութիւնը, թէ՛ քանի որ
Կարսի «պարպման խնդիրը բացարձակ կերպով որոշւած է կառավարութեան
կողմից, հրամայում եմ ձեզ իրաւունք տալ բերդապետին զօրքերը փոխա-
դրելու Ալեքսանդրապոլի կողմը»։

Այս հեռագրի վրա, հայկական հրամանատարութիւնը մի անգամ
էլ — չորրորդ անգամ — ուղարկեց գնդ. Մորելին թիւրք հրամանատարի
մօտ՝ խնդրելով պայմանաժամը զէթ մէկ օրով երկարաձգել։ Պատասխանը
եղաւ կտրուկ մերժում։ Եւ մինչև 12 ապր. ժամը 2 Կարսը պարպւեց։
Հեռացան զօրքերը։ Հեռացաւ բնակչութիւնը — մօտ 20,000 մարդ՝ նախօրօք
այրելով քաղաքի լաւագոյն շէնքերը։ Բերդում մնացին միայն բերդապետ
զօր. Դէյեւը, կոմիսար Մ. Արզումանեանը, գնդ. Մորելը և սպայակոյտի
ու վարչական հիմնարկութեանց սպաների ու պաշտօնէութեան մի մասը...
բերդի գոյքերը փոխադրելու համար։ Զխենկելին միամտօրէն հաւատում էր,